

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt: 6. No. 19. 1942

HEKİM HACI PAŞAYI TALEBESİNDEN SİNAN PAŞANIN METHETMESİ

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

İstanbul kütüphanelerinde çok değerli Türk Müelliflerinin el yazisiyle ve istinsah edilmiş müteaddid eserleri mevcuttur. Bu eserlerde bazan müellifleri hakkında mühim ve tercemei hal kitaplarına geçmemiş malûmata müsadif oluyoruz. Bunlar ancak bu eserlerin yalnız mazruflarile değil zarflerile yani muhteviyatından haric notlar tetkik olundukça meydana çıkıyor.

Anadolumuzun İbni Sina'sı denmeğe seza olan, Mısırdaki tıp ve ilim tahsilinden sonra Aydın oğlu Mehmed beyin daveti üzerine Birgi'ye gelen Konyalı Hacı Paşa (Hızır bin Ali) nin İstanbul kütüphanelerinde tamamen telif mahiyetinde Arabca bir çok eserleri vardır, ve bunların el yazisiyle nüshaları az değildir. Nitekim Topkapı sarayında Ahmed III kütüphanesinde 2070 Numarada Kitabüşşifa (شفاء الالام و دواء الالام) eseri Hacı paşamızın el yazisiyle olan nüshadır. İşte bu nüsha vefat tarihi olan 820 (1417) senesinden Saraya intikal edinceye kadar bir çok ellerde dolaşmıştır. Muhakkak ki hayatından beri gelen en eski nüshalardandır. İşte bu nüshanın başındaki boş sahifede talebesinden olduğu yazılan Sinan paşanın Hacı paşaya 3 beyitli bir methiyesi vardır. (şekil-1) Bunun başı veya sonu varını bilmiyoruz. Bu güne kadar başka bir sureti elimize geçmedi.

Tercemesini üsdadımız Profesör Şerefeddin Yaltkayadan reca ettik, bize bu suretle mealen terceme ettiler :

— Şifa kitabı ariflerin göğsünün şifasıdır (1):

Ondan fazilet erbabının mahrum kalması bir bedbahtlıktır.

[1] Mısra'daki (لصدور) kelimesi (لصدر) olursa vezin dürüst olur.
(Mütercim notu)

ri verildiğini ve cerrahî fenninde meraklı olanların bu dersleri ih-mâl etmedikleri öğrenilmektedir.

Şekil — 1

Bu vesika bize Seretibbayı hassalıklardan maada Ser cerrahini hassanın da mevcudiyetini ve cerrahların inha, intihab, tayin ve tavsiyesinde reylerine müracaat edildiğini, ayrıca bir tarafa askeri sefer icab ettikçe teşkil olunan ordularda da cerrah başlığın ih-das olunduğunu ve buraya hassa cerrahlarından en liyakatlılerin-den birinin münasib görüldüğünü öğretmektedir.

HAYDARPAŞA HASTANESİ TARİHÇESİ (1)

1 Mart 1311 (1895)

Dr. MEHMED ŞAKİR

Haydarpaşanın sebebi tesmiyesi için üç rivayet vardır :

1 — Elyevm balmumcu yalısı ismile gayet cesim bir bahçenin derununda ve sahili bahirde bulunan yalının birinci sahibi Umeradan Haydarpaşa namile maruf bir zatın ikametgâhı olduğunu civarında arazi ve emlakî olan ve bilen bazı ihtiyarlar söylüyor. Hatta

(1) Dr. Mehmed Şakirin bu yazısı Bayezidde şehir ve inkilab eserleri müzesinde M. Cevdet kitapları meyânında N. 23 B. de büyük küt'ada bir defterdir. 1311 (1895) tarihinde kaleme alınmıştır. El yazısıdır. Bazı yerleri kısaltılarak alınmıştır. O zaman Haydarpaşa hastanesi tabibi evvel vekildir. Yazısındaki tarihler rumî itibar edilerek milâdileri konulmuştur. Dr. A.S.Ü:

Haydarpaşanın vaktinde zengin ve nüfuzlu bir zat olmakla Sultan Bayezidde mukaddema Çaycılar ile kökcüler arasındaki meydanda dahi iki büyük Han ve dükkânları mevcut olduğunu dahi haber veriyorlar ki elyevm Han ve çarşının yerleri meydanlıktır. Haydarpaşanın berhayat olduğu vakitlerde Haydarpaşa diye maruf olan yere bu hastane bina olunur diyenler de vardır. Bu hastane-nin zarurî olarak bulunduğu yerin ismile şöhret bulduğunu dahi rivayet ederler.

2 — Hadikatül'cevami' (Cild 2. S. 242). (Mahal fil asıl hadaiki Sultaniyeden olup vüzerayi saltanatu seniyeden Haydarpaşanın dahi uhdei tasarrufuna geçmekle el'an paşayı müşarileyhin ismile müştehir olmuşdur) der ve Haydarpaşa camiine aid izahat verir (2).

3 — Haydarpaşanın bulunduğu dükkânların arkasında ve lahuti Abdullah babanın yanında mazinnei kiramdan Haydar baba namında bir zatın medfun olup Haydar babadan galat olarak Haydar paşa diye bir risalede yazıyorsa da lahuti Abdullah baba yanında darüşsaade ağası Halil ağa namında birisi yatıyor. Bu ihtimal zayıftır.

Haydarpaşa hastanesini Sultan Mecid yaptırmıştır. Bina emini, Hassa Suvari mirlivalarından Mütেকaid Hacı Hüseyin paşa (3) nezaretille 1260 (1845) de başlanıp 1261 (1845) de bitmiş ve 1262 (1846) da hasta yatırılmıştır.

Hastane murabbai bir binadır. Deniz ciheti üç kat, sair cihetleri ikişer katdır. 4 büyük kapısı vardır.

1 — İbrahim ağa çayırına nazır büyük kapı: Taht kapısı veya-

(2) Hadikatül'cevami' müellifi Hüseyin bin İsmailül Ayvansarayi'nin 1190 (1776) senesinde yazdığı, vefiyatı selatin ve meşahiri rical diye Üniversite kütüphanesinde türkçe yazmalar kısmında 2539 numarada kayıtlı gayri matbu bir eseri vardır. Orada Haydarpaşa hakkında şu izahatı buluyoruz. Haydarpaşa: «Haremi Hümayundan hidematı gunagunde istihdam olunub bilistihkak vezaretle çerağ olub Rumeli canibinde . . . sancağı beği iken (İzzeti Cennet) 930 (1523) tarihinde rihlet eylemiştir. İstanbulda Medrese ve Mescid ve çifte hamam ve çeşme ve Üsküdar da dahi namile meşhur sahili deryada bir nüzhetfeza kasrı âlisi vardır ki müstakil usta ve neferat muhafazasına memurdurlar. Kasrı mezburun tarihi binası bu terkibdir. نه صد و بیست و شش (926) manası 926 sene demektir ki Culusu Sultan Süleymanı evvel tarihidir. (1519) hatta kasrın havuzunu bina eden kimseye üstad Hamza dedikleri anda masturdur.» Haydarpaşa semtinin asıl sebebi tesmiyesi budur. Ayvansarayinin verdiği bu malumat pek kıymetlidir. M. Ş. nin birinci mütaleasını tevsik ediyor. Dr. A. S. Ü.

(3) Miskinler önünde ve Sıra servilerde bina eylediği Sebilhanede medfundur. 1293 (1882) de menzulen ve 90 nı mütejaviz olarak ölmüştür. M. Ş.

hut yıldızlı kapı. Bu kapının üstüne ve Hünkâr dairesinin altına hattı nefisi talik ile Sultan Mecid tuğrasile şair Şaffetin tarihi vardır :

اکر، عبدالحمید خانک کورییدی رأی شافین
خم (4) شرمه بینوب البت فاجردی عقل افلاطون
او شاهه لاعلاج عسکر اولوردی صاغ اولوب کورسه
رضاً پاشا سنک دأرانی دار او آفریدون
عبار خاک پانی کیمیای ملک ملتدر.
اشرط دواجونک دکدر بیلدیکی معجون
او کرار غزا بایرددی خستهخانه حیدرده
اولوردی رسم ونقش کورسه مانی هنر مفتون
بناسی دلکشادر غایت زمینی روحبخشادر
هوامی صحتی جاب ایلمر امراضی ایدوب بیرون
مرادی خاطر اهل جهادی ایتدر تطیب
ایده فتح وظفرله رب ناصر عمرینی افزون
بری ساده بری جوهرله ترتیب ایلوب صفوت
ایکی تاریخه درج ایتدم شفای صدر اولور مضمون
بو فاخر حستهخانه اولدی سیرایت سرتسر صاغلام
جیوشن قیلدی خان عبدالحمید ایله ممنون

1261

Cihan Seraskeri Riza paşa zamanında yapılan bu hastanenin ameliyathanesi Abdülhamid II Seraskeri Riza paşa tarafından inşa edilmiştir.

Binanın deniz tarafı 3, Selimiye ve Haydarpaşa cihetleri 2, İbrahim ağa çayırına tesadüf eden kısmı bir katlıdır. 33 koğuş ve 12 odadır. Mükemmel fevkani bir kalem dairesi, nöbet odaları, eczahane, büyük ecza anbarı, alt katda müteaddid anbar ve odalar, mükemmel hamam mevcuttur. Halihazırda 500 yataklıdır. Lüzumunda 650, 800, 1000 e iblâğ olunabilir (5). Cami, iç bahçe ortasındadır ve cesim bir Şadırvan üzerinde 100 kişi alabilecek fevkani bir mesciddir. Bahçesi mükemmeldir. Mükemmel bir hünkâr dairesi, valde köşkü, limonluk, çiçeklik ile İngiliz mezarlığına

(4) Farisice köydür. Şair burada Diyojen (Diyoçans) dan bahsederken eski bir yanlışlığı tekrar ile Eflatun demiştir. M. Ş.

(5) Makalede seririyatlar hakkında da malûmat vardır. Bunlar Seririyatı emrazı aynıye, seririyatı hariciye, seririyatı cildiye, seririyatı dahiliyeden ibarettir. Eserde hastanede işgal ettikleri yerler de yazılıdır. Dr. A. S. Ü.

karib kâvak kapısında iki aded cesim ve ferah baraka. Barakalar elişer yatağı havi olmakla vaktile cerrah ve eczacı mektebi iken eylevm 400 kişi sâkindir. Yanında ahırlık, samanlık, darüttebhîr ve şüpheli hastalar için bir baraka mevcuddur. Bahçede esmar ve ezharî günâgunu havi pek çok ağaçlar ve nebatlar vardır. Hindistan ayvası, kokusu emsalsiz bir ayvadır.

Bir kaç yüz sânelik cesim bir meşe ağacı (vaktile Haydarpaşa hastahanenin bahçesi haricinde iken müahheren Marko paşanın Abdülâzîden 1279 (1863) de aldığı müsaade ile hastahanenin 4 tarafından bir kaç yüz dönüm halî arsa etrafına duvar çekdirilmiştir. Kâvak iskelesi cihetinde ve ufak bir köşede bulunan İngiliz mezarlığı ile hastanenin arasındaki yol dahi hastane bahçesine katılmışdır. İngilizler de bu katışmadan haylı yer istifade etmiştir.. (6).

Havuzlar 8 tanedir. Üçü büyükdür (7).

Köprülü havuz mutbak önünde ve İngiliz mezarlığı ile hastanenin denize nazır cihetindedir, üzerinde köprüsü vardır.

Adalı havuz - Limonluk arkasında ve on üç kulaç derinliğinde bir bostan kuyusu yanında çiftelerden ibaret olmakla üzerinde adaları ve derununda vaktile sülükleri bulunurdu.

Maslaklı havuz - Yeni ameliyathane arkasında ve yanı başında bir güzel havuz ile bir de yanında maslağı vardır. Bu havuzdan sular aşağıki havuzlara gider.

Balık havuzu - Eczane arkasında ve Limonluk önünde Mercan balıklı havuzdur. Yanında diğer iki havuz, ameliyathane önünde müdevver havuzlar vardır.

Abdülmeçid 1260-1270 arasında bir def'a hastaneye gelmiştir. Abdülâzîzin geldiği de mervidir. 1293 (1878) de Abdülhamid gelmiş ve iki saat hünkâr köşkü ve Limonluk dairesi önünde oturmuş ve hastalara atiyelerde bulunmuşdur.

Hastane kapıları :

Yaldızlı kapı - Nizamiye ve taht kapısı. Eskiden bu daha içerde idi. Hatta bugün hünkâr dairesile ameliyathanenin yanında kapı ve duvardan anlaşılacağı veçhile eşkiden hastane bahçesi buraya kadardı. Muahharen ilâve olunarak ikinci kapıya değin uzamışdır.

(6) El yazması nüshada İngiliz mezarlığı hakkında malûmat vardır.

(7) Hadikatülcevami sahibi Ayvansarayı Hüseyin efendi vefiyatı selâtin ve meşahirî rical eserinde Haydarpaşa kısmında (hatta ol kasrın havuzunu bina eden kimseye usta Hamza dedikleri ande mesturdur...) dediğine göre bu havuzlardan biri pek eski olmalıdır. Dr. A. S. Ü.

Kavak kapısı - Mukaddeme hastanesinin yegâne kapısı. Muahheren kavakda beylik fırın ile Silâhhane inşasından sonra buradan et ve etmek girdiği gibi Haydarpaşa ciheti şeref alalı yalnız cenazeler buradan çıkarılmıştır.

Odunluk kapısı - Bu kapı 1279 (1863) de hastane bahçesi büyüyünce Haydarpaşa demir yolu merkezi yanına getirilmiştir, (8). 1290 (1875) den beri burası pek şereflenmiştir..

Hastanesinin tabibi evvelleri :

1262 (1846) de hastane resmen küşad olunca birinci tabib (evvel) Miralay Mustafa beydir. Muahheren müdür olmuştur. İkincisi Miralay... Akif, Üçüncüsü Haffaf Emin bey oldu ki tabibi evvelliğini yazmağa lüzum görülmedi.

1286 (1870) de Karagümrüklü Miralay Mehmed Emin bey tabibi evvel olmuştur. Bu esnalarda sıhhiye dairesi küşad olunmuştur.

1294 (1878) de Bergamalı Miralay Mehmed bey tabibi evvel nasb olunmuştur ki muahheren Mirliya olmuştur. 6 Şubat 1310 (1894) de Miralay Mehmed Şakir tabibi evvel vekâletini dokuz ay yapmıştır.

(8) Haydarpaşa demir yolunun vaktile içeride olan mevkif ve merkezinde Sent Eftimi Manastırı ve ayazması varmış. Bunun hakkında da eserde mühim malûmat mündericidir. Haydarpaşada Sultan Ahmed çeşmesinin 1023 (1614) tarihli bir kitabesi olduğu gibi balmumcu yalısı altında Haydarpaşa deresi namile İbrahim ağa çayırı zaviyesinde dere üzerinde cedid kitabesi 1304 (1888) tarihlidir. Yazma esere müracaat Dr. A.S.Ü.

HAYDARPAŞA HASTANESİNİN 1310 (1894) SENESİ İSTATİSTİĞİNE DAİR.

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Tabib Miralay elhac Mehmed Şakir'in Haydarpaşa hastanesinin 1310 senesi iptidasından (Bir Mart) intihasına değin yazdığı bir senelik istatistik tıbbî cedveli vardır [1].

Buna göre tatbikat ve ameliyat mektebi ittihaz olunan Haydarpaşa hastanesine bir Mart 1310 dan sene nihayetine kadar berayi tedavi ve ameliyat 6556 kişi girmiştir. Bunun 5091'i tamamen

[1] Bayezidde şehir ve inkilab vesikalari müzesi M. Cevdet kütüphanesi Yazma kısım N. 23 B.